

Allan Dreyer Hansen

Politisk teori som dekonstruktion og hegemoniteori – Derrida og Laclau og Mouffe

Artiklen diskuterer to udgaver af postfundering, hhv. Derridas dekonstruktion og Laclau og Mouffes hegemoniteori som udgangspunkt for politisk teori. Postfundering ændrer politisk teori på to afgørende måder. Dels problematiserer det den udbredte skelnen mellem deskriptiv empirisk statskundskab og normativ politisk teori (er og bør), da alle politiske begreber involverer politik og normativitet. Dette diskuteres i forhold til populisme som en særligt illustrativ case. Dels problematiseres idéen om, at opgaven for normativ politisk teori er universelle svar på, hvad der er moralsk rigtigt. Fra dekonstruktion får vi indsigten i idealernes – fx retfærdighed og demokrati – samtidige mulighed og umulighed. Videre viser hegemoniteori derfor, at disse idealer altid vil være specifikke fortolkninger, der ekskluderer andre mulige fortolkninger. Det gælder også for diskussioner om og anvendelse af begreber, og politisk teori fremstår derfor selv som en form for politiske interventioner.

Nøgleord: politisk teori, Derrida, dekonstruktion, Laclau, Mouffe, hegemoni, populisme

Denne artikel præsenterer politisk teori indenfor rammen af et *postfunderings*-perspektiv (Marchart, 2007). De fleste forstår sikkert politisk teori til forskel fra empirisk politisk videnskab i forlængelse af den klassiske skelnen mellem er og bør. Politisk teori er så den normative (moralisk-filosofiske) analyse af ”børspørgsmål”, klart afgrænset fra den deskriptive (empiriske-metodiske) statskundskabs ”er-spørgsmål”. Denne forståelse står dog ikke alene, for vi har også en marxistisk tradition, der i efterkrigstiden nok primært har taget form af kritisk teori, og som i dette temanummer er præsenteret ved Hvids (2026) og Flohrs (2026) artikler. Men set fra et postfunderingsperspektiv deler alle disse tilgange dog en funderingsambition. Denne tager ofte form af en forhåbning om universalisme, dvs. at moralisk-politiske domme kan begrundes universelt. For den angelsaksiske tradition indtager Rawls’ retfærdighedsteori (med uvidenhedens slør) en helt central position (jf. Albertsen og Nielsen (2026) i dette nummer), for den kritiske teori er det primært Habermas’ ideelle samtalsituation og Honneths anerkendelsesbehov (jf. Hvid, 2026). På trods af deres

forskelligheder deler de ambitionen om at fundere hhv. domme og kritik i en universalisme, der løfter positionen ud af specifikke (partikulære) perspektiver.

Denne artikel præsenterer, hvad politisk teori så bliver til, når ambitionen om ultimativ fundering opgives. *Ultimativ* er vigtig i denne sammenhæng, fordi det ikke er muligt blot at komme ud af funderingslogikken. Derfor er der tale om *postfundering*, ikke antifundering. Postfundering betyder ikke, at funderingsbestræbelser bare forsvinder. Det betyder derimod, at de funderinger, der er tale om, ikke længere er udenfor det, de funderer – hvad enten det nu tænkes som noget universelt ”ovenover” eller en grund ”nedenunder” de partikulære instanser.

Jeg introducerer til to positioner, hhv. den franske filosof Jacques Derrida (1930-2004) (Derrida, 1970, 1986, 1996) og argentineren Ernesto Laclau (1935-2014) og belgieren Chantal Mouffe (1943-) (Laclau og Mouffe, 2002a).¹

Meget groft sagt kan Derridas dekonstruktion ses som en problematisering af funderingsbestræbelsen, og Laclau og Mouffes indsats som de sociale og politiske effekter heraf. Ifølge begge positioner fører postfundering til, at *diskursiv mediering bliver konstituerende*. Der er ikke nogen direkte adgang til virkeligheden, det universelle punkt kan ikke indtages: Alt er diskursivt artikuleret. For Laclau og Mouffe betyder det, at *det politiske* får ontologisk primat (Laclau, 1990). Det vil sige, at enhver fundering er indstiftet snarere end fundet/erkendt, og en sådan indstiftelse er politisk (hegemonisk) i betydningen gennemført af en partikulær (ikke en universel) identitet i konflikt med andre identiteter (Laclau og Mouffe, 2002b).

I forhold til forståelsen af politisk teori fører dekonstruktion og hegemoniteori til en problematisering af selve muligheden for at skelne mellem en empirisk positiv (”er”) videnskab og en teoretisk normativ (”bør”) filosofi (Laclau, 2014). Al politisk videnskab er baseret på begreber, der er både deskriptive og normative. Det er derfor ikke muligt at forstå politisk teori som den normative indsats til forskel fra den empiriskes analytiske. For at sandsynliggøre den påstand diskuterer jeg populisme. Både i forhold til den udbredte grænsedragning til normal og rationel politik og dens fascinerende og paradoksale genealogi. Populisme er så ladet et begreb, at ethvert forsøg på at definere det afslører en politisk stillingtagen. Det er den væsentligste pointe fra postfundering: Den fører til et blik for politik og magt, inklusive i akademiske debatter fx om populisme.

Samlet set har artiklen tre formål. For det første at introducere til dekonstruktion og hegemoniteori som (eksempler på) postfunderings politisk teori. I forlængelse heraf, for det andet, at vise at adskillelsen mellem normativ politisk teori og deskriptiv, empirisk statskundskab ikke kan opretholdes. For det tredje

at præsentere populisme som et begreb, der særligt tydeligt viser dekonstruktion og hegemoniteoris basale pointer.

Opbygningen af artiklen er som følger. Først præsenterer jeg Derridas dekonstruktion og det centrale begreb om uafgørbarhed. Derefter præsenterer jeg Laclau og Mouffes diskurs- og hegemoniteori som en radikal måde at tænke politik under postfunderingsvilkår på, nemlig en der hævder, at med postfundering bliver det politiske ontologisk set primært. Tredje afsnit giver nogle få metodiske overvejelser om, hvordan tilgangen kan bringes i spil, hvilket jeg illustrerer i fjerde afsnit gennem diskussionerne om populisme, der fremstår som et særligt tydeligt eksempel på politisk teoretiske begrebers politisering. I femte afsnit præsenterer jeg et muligt politisk-normativt projekt i forlængelse af dekonstruktion og diskurs-hegemoniteori, før jeg runder af med en problematisering af en af de kritikker, der oftest bliver fremført mod perspektiverne, nemlig relativisme.

Derrida: dekonstruktion, uafgørbarheder og kaldet fra den Anden

Derridas dekonstruktion er notorisk svær at introducere til. En introduktion er at præsentere kernen, i dette tilfælde hvad kernen i dekonstruktion er. En sådan præsentation ville så kunne føre til en række metodiske skridt, der skal tages for at "lave dekonstruktion". Problemet her er, at en af pointerne faktisk er, at det ikke kan lade sig gøre:

Enhver sætning af typen "dekonstruktion er 'X'" eller "dekonstruktion er ikke 'X'" rammer a priori ikke det væsentlige ... en af de vigtigste indsatser i det, der i mine tekster kaldes "dekonstruktion", [er] netop afgrænsningen af ontologikken og fra første færd afgrænsningen af denne præsens indikativ, tredje person: *S er P* (Derrida, 1986: 72).

Men skåret lidt hårdt til kan vi forstå dekonstruktion som en filosofisk praksis, der følger af generaliseret *uafgørbarhed* (jf. Gödels teorem (Derrida, 1981: 219)). For introduktioner til Derrida se fx Lawlor (2023), Laclau (2002a) og Thomassen (2010). Påstanden hos Derrida er, at ethvert muligt system genererer uafgørbarheder, dvs. punkter, hvor systemets egne regler ikke er i stand til at bestemme, hvordan der skal fortsættes. Det vil sige, at selv de allermest konsistente og entydige systemer har punkter, hvor mere end én mulighed er til stede – uden at nogen af dem kan reduceres til simple fejl. Derridas dekonstruktion går så ud på at nærlæse de store filosofiske systemer for at udpege punkter af uafgørbarhed, dvs. de steder, hvor teksten principielt set er åben for andre veje

at gå, end den vej der faktisk blev forfulgt. De steder påpeger Derrida, at der er truffet en *etisk-teoretisk* beslutning (Derrida, 1997b: 127). Hvis der er mere end én mulighed, træffer vi en beslutning, vælger noget og fravælger noget andet, som det også havde været muligt at gøre.

Derrida har selv givet en række forskellige bud på, hvad dekonstruktion nærmere går ud på. Den tidligste, og måske nok mest kendte, viser, hvordan centrale dikotomier i forlængelse af den vestlige metafysiske tradition etablerer et hierarki, hvor den ene, overordnede, term opfattes som ren, original, essentiel osv. Den anden, underordnede, er en afvigelse, en tilfældighed, kun fremtrædelse og må, som sådan, adskilles komplet fra den første. Eksemplerne er mange. I en række skrifter analyserer Derrida (1970, 1981, 1990, 1997b) forholdet mellem tale som det egentlige ved sproget og skrift som det sekundære, afvigende. Dekonstruktion udspiller sig så i to (faktisk tre) skridt, hvor det første viser, at det originale, det rene, ikke kan adskilles fra det underordnede. Den metafysiske tradition har hæftet en række karakteristika på skriften som begrundelser for, at den er sekundær. Skriften er blevet set som en repræsentation af det oprindelige, nemlig talen, og dermed sekundær. Talen er det primære, fordi det talende subjekt er nærværende. Dette nærvær er truet i skrift, hvor det skrevne kan løsrive sig fra den talende, blive fortolket anderledes end intenderet osv. Men som Derrida viser, er dette tab af nærvær ikke bare en fare ved skrift, men indgår i enhver sprogbrug. Også tale er repræsentation, og ingen kommunikation, ingen sprogbrug ville være mulig, hvis ikke sproget er løsrevet fra ethvert nærvær. Så Derrida viser, at de karakteristika, der har fået traditionen til at nedgøre skriften, går igen i tale. Dekonstruktionen fører derfor til en omvending af hierarkiet mellem de to termer, så den tidligere underordnede vises at gå forud for den overordnede. Det andet skridt er så at forskyde de to termer, at genindskrive dikotomien i en ny postfunderingsorden (Thomassen, 2010: 46-47). Da skriftens kendetegn er til stede i tale, introducerede Derrida begrebet *arkeskrift* som det "oprindelige" (Derrida, 1970: 126). Der er dog tale om en paradoksal oprindelse, fordi den netop ikke er positiv, ren, og derfor kan den ikke levere en fundering. "Oprindelsen" er tværtimod noget negativt, en afstand eller umulighed, der fra starten problematiserer forestillingen om rene positive essenser.

Vi kan foregribe argumentationen om populisme og påpege, at siden begrebet blev introduceret i samfundsvidenskaberne i midten af 1900-tallet, er populisme blevet set som en afvigelse, en irrationel, ekstrem og ikke mindst ekskluderende afart af normal, fornuftig, midtsøgende politik. Laclau og Mouf-fes analyse af populisme går så netop ud på at vise, at grænsen mellem den normale og fornuftige politik og den unormale og ufornuftige populisme ikke kan opretholdes. Tværtimod, hævder Laclau i sine senere skrifter (Laclau, 2005a,

2005b), må populisme genindskrives i en orden, en ny måde at forstå samfundet på, hvori det politiske har primat, og hvor populisme er at forstå som det politiskes ontologi.

En anden indgang til dekonstruktion er forholdet mellem samtidige muligheds- og umulighedsbetingelser. Som Derrida fremfører:

dette er optakten til en enestående opdeling, der gør dette X til *en umulighed*, eller rettere for umuligheden til at dukke op i dette X, der så bliver dens egentlige og eneste mulighed, med det resultat at der mellem X som muligt og det "samme" X som umuligt ikke er andet end et homonymiforhold ... (Derrida, 2000: 300, min oversættelse).

Samtidige muligheds- og umulighedsbetingelser er synlige i uafgørbarhed og beslutning (afgørelse). Ifølge Derrida kan vi kun beslutte det ubesluttelige (uafgørbare). En beslutning er netop kun en beslutning, hvis den ikke følger logisk nødvendigt af det, der gik forud. Det betyder, at ingen "slutning" kan være "ren" (eller rationel), den vil altid være en *beslutning* og dermed hjemstøt af uafgørbarheden. Det er vigtigt at understrege forskellen til universalistisk teori. De fleste nutidige universalister hævder ikke, at universalisme faktisk kan realiseres (den ideelle samtalesituation er et uopnåeligt ideal, uvidenhedens slør er en forestilling osv.). Men begrænsningerne præsenteres som praktiske, som kontingente i forhold til det universelle selv. Dekonstruktionens u/mulighedslogik er anderledes. Beslutningens umulighed skyldes ikke, at ingen beslutning *faktisk* kan være rationel eller ren. Pointen er, at det ikke ville være en beslutning, hvis ikke dens umulighed var indskrevet i den "fra starten" i selve dét, der gør den til en beslutning.

Særligt i en diskussion af politik teori er det vigtigt at understrege elementet af etik eller bare normativitet i beslutningens u/mulighed. Hvis "systemet" (fx universalistisk filosofisk teori) ikke kan determinere, hvilken vej der vælges, og hvilke der fravælges, er der tale om et valg, der involverer en vis normativitet. På den måde udvides feltet for normativitet og politik betragteligt. Som vi vender tilbage til, betyder det ikke, at vi ender i relativisme – men det betyder, at der *faktisk* vælges eller besluttes, og at enhver begrundelse kommer fra et ikkeuni-verselt sted.

Tre dekonstruktive punkter for uafgørbarhed er særligt oplysende i denne artikels sammenhæng: oprindelse, repræsentation og gæstfrihed. I forhold til *oprindelse* (Derrida, 1976: 157, 1990: 103; Lawlor, 2023: 14) er det dekonstruktive argument, at for at noget vil kunne opnå en ren betydning, ville kunne bestemmes *som sådan*, må dette nogets oprindelse selv være "ren", dets selvidentitet må

være givet fra det første øjeblik. Men ifølge Derrida kan dette ikke være tilfældet, da den første instans altid-allerede er forurenset af sit forhold til den anden og den tredje osv. Ifølge Derrida er oprindelsen heterogen fra starten. Det er også et argument, vi kender fra genealogien (Nietzsche og Foucault), nemlig at enhver oprindelse er uren, en sammensmeltning af "helt forskellige ting" (Foucault, 1983). Snarere end at søge det egentlige (fx den universelle moral) må alting forstås historisk, som kontingent indstiftet. Denne urene oprindelse, at enhver identitet er baseret på "helt forskellige ting", videreføres i originalens relation til sine efterfølgende gentagelser. Derrida benævner denne logik *iterabilitet* (Derrida, 1990). Iterabilitet er gentagelse, men samtidig forandring. Enhver gentagelse finder sted i en ny kontekst, hvilket implicerer samtidig forandring. På den måde er forholdet mellem originalen og kopien uafgørbar, fordi ingen originalitet kan sikre sig mod forandringer i sine senere gentagelser (Thomassen, 2010: 47f).

Den uafgørbare logik mellem original og kopi kan genfindes i *repræsentation* (Derrida, 1982), der er et rigtig godt eksempel på dekonstruktionens pointe om samtidig mulighed og *umulighed*. At repræsentere noget er at bringe det til et sted, hvor det faktisk er fraværende. Det gælder både som politisk logik og for videnskabelige begreber. Vi *re-præsenterer* noget, der faktisk er fraværende det sted, hvor repræsentationen finder sted. Da betydning er kontekstafhængig, og konteksten for repræsentationen er en anden end den, hvori det repræsenterede findes, er ingen ren repræsentation mulig. Mulighedsbetingelsen for repræsentation er adskillelsen af konteksterne, men denne adskillelse umuliggør samtidig en ren en-til-en-repræsentation. En repræsentation tilføjer altid noget til det repræsenterede. Enhver repræsentation er *performativ*, den tilføjer, forandrer det, der repræsenteres. Her ses postfunderingen tydeligt. Uanset om den formuleres i forlængelse af *er* eller *bør*, vil *re-præsentations*logikken problematisere funderingsbestræbelsen. Det performative element bidrager med noget ikkefunderet.

Det sidste eksempel er fra Derridas senere forfatterskab. Det blev mere eksplicit etisk og politisk, jf. fx hans begreber om retfærdighed og demokrati at komme (*à venir*, engelsk "to come") (Derrida, 1992, 1996, 2005). En god indgang hertil er hans dekonstruktion af *gæstfrihed*, "hospitalitet", der, som det sikkert er bekendt, er det et afgørende punkt i Kants idé om kosmopolitanisme (Kant, 1990). Derrida accepterer, at der er et kald for gæstfrihed, en forpligtelse på det, men han viser, hvordan det i sig selv er fanget i en u/mulighedslogik, hvad han kalder for *apori* (Derrida, 2007a). At være gæstfri betyder, at man lader den besøgende komme ind i sit hjem, uanset hvem den besøgende er. *Gæstfrihed som sådan* (ubetinget) er netop ikke betinget af, at vi kender gæsten, eller

at vi på forhånd har inviteret hende. Ren, absolut gæstfrihed er uforbeholden og betyder også, at vi ikke kan kræve, at gæsten overholder husets regler og rutiner – helt til den yderste konsekvens, hvor gæsten overtager værtens hjem. Men her er *aporien*: Værten kan ikke opgive sit hjem (eller alle dets regler og rutiner), for så ville værten ikke længere være vært og dermed ikke i stand til at udøve gæstfrihed. Enhver gæstfrihed må derfor finde sted indenfor det uafgørbare rum mellem absolut, ubetinget og pragmatisk, begrænset gæstfrihed. Enhver Anden er helt anden (*tout autre est tout autre*), som Derrida (2007b: 99f) påpeger, og det etiske bud er netop rettet mod det helt andet, en radikal åbenhed der modstår kategorisering og definition af den anden. Dette er imidlertid umuligt; det er altid nødvendigt med grænser og regler.

Denne u/mulighedslogik former Derridas mere eksplicit politiske tænkning om særligt retfærdighed og demokrati og er endnu et eksempel på, hvordan postfundering adskiller sig fra universalistisk teori. I både kritisk og analytisk politisk teori er ambitionen typisk at etablere et universelt punkt, en positiv bestemmelse af retfærdighed, hvorfra man kan kritisere det bestående eller afgøre, hvad der bør gøres i forskellige situationer. Derridas begreb om retfærdighed er anderledes. Ligesom tilfældet er med gæstfrihed, tager han udgangspunkt i, hvad absolut eller ubetinget retfærdighed ville være (Derrida, 1992). Men også retfærdighed er fanget i en u/mulighedslogik: Ingen retfærdighed kan udøves uden omsætning i (positiv) lov, der kan håndhæves, men enhver håndhævelse, enhver positivering introducerer uundgåeligt et element af ”vold”: Grænsedragningen mellem det legale og det illegale, analogislutningen fra hvert tilfælde – der per definition er unikt – til noget, der kan behandles i loven, er vold mod den Anden(s radikale andethed). Derfor introducerede Derrida begrebet *at komme – à venir*.² At komme skal netop ikke forstås som et universelt ideal, der måske ikke kan realiseres af praktiske ”realistiske” grunde (jf. ikkeideal teori), men netop som *i sig selv* er fanget i en u/mulighedslogik. For Derrida svækker det ikke forpligtelsen på retfærdighed, og han hævder, at (svaret på) kaldet for retfærdighed er involveret i enhver omgang med en Anden. Men da retfærdighed ikke bare er en fraværende universalitet, men derimod u/mulig, kan ingen konkret udøvelse af retfærdighed leve op til sit navn – retfærdighed vil altid være *at komme*.

Laclau og Mouffe: artikulation og hegemonisk logik

Med uafgørbarhed, u/mulighedslogik og retfærdighed *at komme*, har vi også fået introduceret centrale udgangspunkter for Laclau og Mouffes måder at bedrive politisk teori på. Derrida påpeger selv, at dekonstruktion ikke er neutral; den intervenserer, og enhver uafgørbarhed gennemtvinger en afgørelse, en

beslutning. Men Laclau og Mouffe påpeger, at han mangler en teori om beslutninger truffet i uafgørbare situationer (Laclau, 2002a: 161-162). Beslutningens u/mulighed kunne de kombinere (artikulere) med en radikaliserende af Antonio Gramsci (1971) begreb om hegemoni, som derfor blev præciseret til *hegemonisk logik* (Laclau og Mouffe, 2002b).

Som det måske er bekendt, kommer hegemonibegrebet i den marxistiske tradition fra diskussioner i det russiske socialdemokrati om, hvordan arbejderklassen kunne påtage sig det, der egentlig var borgerskabets opgave, nemlig at gennemføre den demokratiske revolution, som skulle gå forud for den kommunistiske, der egentlig var arbejderklassens (Laclau og Mouffe, 1985: kap. 1). Hegemoni blev begrebet for en klasse, der påtager sig en anden klasses (historiske) opgave. Gramsci udvidede forståelsen af hegemoni. For ham var hegemonisk kamp ikke kun et spørgsmål om, at en klasse påtager sig en anden klasses opgave. Han hævdede (ganske overbevisende), at ikke alle samfundsmæssige forhold var klasseforhold. Der er ikke noget nødvendigt klasseforhold i kultur, køn, uddannelse, (sågar) religion osv., og den hegemoniske kamp består i, at de fundamentale klasser knytter de forskellige samfundsmæssige forhold til deres projekt i kamp med hinanden. For Gramsci var den hegemoniske kamp derfor ikke ren klassekamp, men derimod en politisk kamp mellem det, han kaldte for kollektive viljer (Gramsci, 1971). Hegemoni er at skabe opbakning til det politiske projekt. Gramsci understregede, at ikke bare de enkelte samfundsmæssige forhold (kultur, uddannelse osv.), men også de kæmpende klasser selv blev forandrede af at blive knyttet til en snarere end den anden kollektive vilje ("uddannelse" er noget forskelligt, afhængigt af om det er arbejderklassen eller borgerskabet, der knytter det til sig).

Der er fire forhold, der er vigtige her, som alle kan forstås i lyset af postfundering og dekonstruktion. *For det første* artikulationslogikken. Artikulation er en sammenknytning af elementer, der modificeres som følge af denne sammenknytning (Laclau and Mouffe, 2002b: 52). Uddannelse modificeres, bliver til noget forskelligt, alt efter om det er artikuleret i hhv. arbejderklassens eller borgerskabets hegemoniske projekt. Det er netop muligt, fordi alle disse samfundsmæssige forhold er uafgørbare, de er ikke forudbestemt til at blive artikuleret på en bestemt måde, altså knyttet til ét bestemt hegemonisk projekt. Der er et element af beslutning (afgørelse) involveret i artikulation, fordi det artikulerede element kunne have været artikuleret anderledes.

For det andet handler hegemoni om at skabe og få opbakning til det politiske projekt. Ifølge Gramsci betyder det, at arbejderklassen må træde ud af sin (spontane) "sektor"identitet og komme til at repræsentere samfundet i sin helhed – for Gramsci var det i første omgang nationalstaten Italien. Hvis forskel-

lige politiske kræfter kan repræsentere helheden (samfundet, nationen ...) og dermed give den (helt) forskelligt indhold, er der et element af konstruktion (af performativitet) involveret i repræsentationen. Laclau og Mouffe generaliserer den hegemoniske logik og hævder, at det, der søges hegemoniseret (nationen fx), ikke eksisterer på anden måde end gennem partikulære, hegemoniske artikulationer.

For det tredje er det ikkepartikulære (nationen *som sådan*, egentligt demokrati, *sand* retfærdighed osv.), dvs. det universelle, uopnåeligt. Det eksisterer kun som det, Laclau i sine senere tekster kalder tomme betegnere (eller tomme udtryk) (Laclau, 2002b, 2005a: 69-70). Det er med Derridas formulering altid *at komme*. Denne uopnåelighed betyder, at vi aldrig vil kunne opnå et egentligt hegemoni. Uafgørbarheder forsvinder ikke pga. nok så succesfulde hegemoniske beslutninger, de glemmes højest – og kan altid reaktiveres. Der er derfor tale om hegemonisk logik, ikke om hegemonier (Laclau og Mouffe, 2002b). Ifølge Laclau og Mouffe er der ikke nogen "egentligheder" nogen steder. I sidste ende er alt uafgørbart, og det ting "er", er de som følge af beslutninger, der har opnået (et relativt) hegemoni. Hegemonisk logik, dvs. at (søge at) repræsentere en "egentlighed" fra et partikulært sted, er allestedsnærværende.

For det fjerde er der spørgsmålet om de fundamentale klasser. For Gramsci kunne blivende hegemoniske projekter kun artikuleres af og omkring de to fundamentale klasser, arbejderne og borgerskabet. Dermed var der en klar grænse for uafgørbarheden og fastholdelsen af en skellen mellem niveauer mellem, hvad vi kan kalde for en (økonomisk baseret) grund, der fungerer som fundering, fordi den er på et dybere ontologisk niveau end den historisk specifikke overflade af samfundsforhold og politiske kampe. Laclau og Mouffe spørger, hvordan denne grænse kan opretholdes. Deres konklusion er, at den hegemoniske logik ikke lader sig forene med fastholdelsen af en (økonomisk) grund udenfor eller nedenunder de specifikke artikulationer (Laclau og Mouffe, 2002b). Alt, inklusive de kræfter der artikulerer de hegemoniske projekter, er et resultat af artikulationer. Der er ikke nogen ren arbejderklasse eller borgerskab "nedenunder", der er kun de kollektive viljer, der er til stede på det konkrete samfundsmæssige felt. Det betyder, at hvad der traditionelt er blevet tænkt som dybereliggende grunde, der bestemmer, hvad der sker på den konkrete historiske overflade, bliver erstattet af et element på den selvsamme overflade: Der er ikke nogen fundamentale klasser, kun historisk konkrete viljer, der beslutter og artikulerer projektet.

Til erstatning for grunde eller universaliteter introducerer Laclau og Mouffe *knudepunkter* (Laclau og Mouffe, 2002b). Knudepunkter er privilegerede punkter, der leverer den artikulatoriske logik (den "farvning" eller "retning"),

der giver de enkelte momenter deres specifikke (partikulære) betydning. Et hegemonisk projekt kan være formet omkring en klasselogik, der så ville være knudepunktet. Men det behøver ikke at være tilfældet, man kan lige så godt have hegemoniske projekter artikuleret omkring nationalisme eller (kunne man håbe på) klima og biodiversitet. Det afgørende er, at hvis fx kønsrelationer artikuleres omkring et klasseprojekt, bliver de til noget andet, end hvis de artikuleres omkring et nationalt-konservativt projekt: "kvindeskamp er klassekamp" vs. "kvindens plads er i hjemmet".

For Laclau og Mouffe betyder den generelle postfunderings påstand om, at *alt er diskursivt*, at alt er artikuleret. Det vil sige, at alting har en specifik betydning, som kunne have været anderledes. Enhver konkret betydning, det noget "er", er derfor et resultat af hegemoniske artikulationer. Det fører til, at Laclau og Mouffe hævder, at det politiske har ontologisk forrang over det sociale (Laclau og Mouffe, 2002b; Laclau, 1990). I en sammenhæng af politisk teori er det passende at folde denne konklusion noget mere ud.

Udgangspunktet er, at (næsten) al politisk teori har afpolitiseret politik ved *enten* at føre det tilbage til sociale, ikkepolitiske forhold, der kausalt, dialektisk eller strukturelt har bestemt det politiske: fx økonomiens determination eller uafhængige variable. *Eller* som i normativ politisk teori ved at begrunde sine domme i en universalitet, der gør det muligt moralsk og/eller rationelt at afgøre, hvad der er det rigtige. Heroverfor hævder Laclau og Mouffe, at artikulation, at træffe beslutninger i situationer af uafgørbarhed involverer et uoverstigeligt element af politik. Hvis det er uafgørbart, om vi vælger a, b eller c, betyder det faktiske valg (fx b), at vi *ekskluderer* a og c, at vi derfor udøver den (minimale) magt, der skal til for at ekskludere ikke realiserede muligheder. Ethvert valg indebærer i sig selv en eksklusion af de ikke realiserede muligheder, og i alle de tilfælde hvor forskellige valg ikke kan leve fredeligt side om side, er en sådan eksklusion ifølge dem antagonistisk og introducerer derfor noget essentielt politisk. Da også etableringen af sociale rum, hvor forskellige valg kan leve side om side, i sig selv er baseret på eksklusion, hævder de, at det gælder for ethvert socialt forhold: "Hvis to forskellige grupper har truffet forskellige beslutninger, vil forholdet mellem dem være kendetegnet ved antagonisme og magt, da der ikke er nogen ultimativ rationel grund til at vælge den ene fremfor den anden" (Laclau, 1990: 31, min oversættelse).

Deres politikbegreb er derfor ikke begrænset til de felter af samfundet, vi normalt kalder politiske. Ethvert socialt forhold kunne have været anderledes, indstiftelse af det involverer eksklusion og magt og er politisk. Der er heller ikke tale om, at de bytter om på forholdet mellem fx økonomi og politik og hævder, at politik (i en regional betydning som i det politiske system) deter-

minerer økonomi. Determination har ikke rigtig nogen mening i et diskursivt artikulatorisk miljø, for determination kræver nødvendigheder. Pointen er, at alt, ikke bare det de fleste forstår ved politik, men også økonomiske forhold, er indstiftede, dvs. hegemonisk artikulerede. For at indfange dette forhold foretrækker de formuleringen om ”det politiske” (snarere end politikken) ontologiske forrang (Laclau, 1990).

Som nævnt forskyder postfunderingen deres brug af ”ontologisk” og ”ontisk”. Det ontologiske er ikke længere en dybereliggende grund, men derimod den politiske indstiftelse eller artikulation der former det ontiske, det sociale. I populismeteorien udpeges den populistiske artikulationslogik til at være ontologisk, og de specifikke ideologiske elementer og krav (fx immigration, kvinders rettigheder, miljøhensyn mv.), den virker på, til at være ontiske.³

Metode?

Kan der uddrages metoder, hvorpå man kan bedrive politisk teori fra dekonstruktion og hegemoniteori? I udgangspunktet er svaret negativt – dekonstruktion som metode indebærer også dekonstruktion af metode. Derrida ser netop spørgsmålet om metode som et eksempel på undertrykkelsen af uafgørbarhed (Derrida, 1986; Thomassen, 2010: 42-43), og Laclau har flere steder henvist positivt til Paul K. Feyerabendts *Against Method* (1975). Metode er forestillingen om et sæt af regler, der fra et entydigt udgangspunkt fortæller, hvad man skal gøre for at opnå sikkerhed for sine konklusioner. Det er nærmest det præcis modsatte af, hvad dekonstruktion og hegemoniteori lægger op til. Pointen med at dekonstruere og at vise hegemoni er at vise, at det, der præsenterer sig som nødvendigt som resultat af sikre fundamenter, entydig regelfølge osv., er indstiftet, er resultatet af kontingente beslutninger. Og det gælder selvfølgelig også for den teoretiske praksis, der følger af – eller rettere er artikuleret med – disse indsigter.

Til forskel fra de forskellige udgaver af kritisk teori (jf. Hvid, 2026) undgår Laclau og Derrida også at betegne deres projekter som ”kritiske”. Ikke fordi de opfatter sig som ukritiske, men fordi kritik altid har været forstået som kritik rettet fra et universelt punkt, fra en absolut fundering (Lüdemann, 2014) – hvad dekonstruktion og hegemoniteori problematiserer.

Men hvordan så forstå hvad man gør, når man teoretiserer dekonstruktivt og hegemoniteoretisk? En mulig måde er som *interventioner* i betydningen af en ikkeneutral praksis, som har mere med politik end med regelfølge og moral at gøre (Derrida, 2002: 93; Hansen, 2017b). At intervenere er at blande sig, men altid fra et bestemt punkt, der ikke kan løftes ud over sin egen partikularitet, som m.a.o. er politisk.

Man kan dog godt komme lidt tættere på. Et af aspekterne ved dekonstruktion er at vise, at forhold, der søges holdes adskilt, gensidigt forurener hinanden, og at adskillelsen ikke kan opretholdes. Som vi skal se, er dette meget tydeligt til stede i debatterne om populisme. Det samme gør sig gældende i påstande om forhold, der præsenteres som nødvendigt sammenhængende, fx retsstat og demokrati. Her vil en dekonstruktiv læsning omvendt vise, at forbindelsen mellem de to er kontingent og ikke nødvendig.

Hvordan kan man så afsøge kontingens og uafgørbare beslutninger? Lad os se nærmere på vores forfatteres egen praksis. Derrida har selv udpeget to sammenhængende men dog forskellige strategier (Derrida, 1992: 21). Den første er formalistisk, begrebsorienteret. Derridas egen praksis i forhold til mere åbenlyst politiske begreber har som nævnt været rettet mod en dekonstruktiv læsning af *aporierne* i politiske termer, typisk som svar på hændelser. For eksempel hans læsning af "slyngel(stat)" (Derrida, 2005) efter Bushs erklæring af *krig mod terror* efter 9.11. Derridas læsning viser, at der er et element af "slyngel" i enhver stat, *qua stat*, og derfor bryder den skarpe skelnen mellem de gode, "normale" stater og slyngler, "ondskabens akse" sammen.

Den anden strategi lægger vægten på en genealogisk analyse, der viser, hvor forskelligt indhold givne termer har været knyttet til. De to aspekter kan ikke adskilles: Genealogi giver kun mening på baggrund af uafgørbarhed, og en af de mest overbevisende måder at vise uafgørbarhed på er at vise de forskellige betydninger, termen har været knyttet til i tidens løb. Som vi skal se, fungerer begge strategier i forhold til analysen af populisme.

Laclau har primært rettet sin indsats mod de teoretiske raffineringer af de centrale termer såsom hegemoni, forholdet mellem det universelle og det partikulære, subjektet og populisme, og beskriver faktisk sig selv som "politisk ontolog" (Laclau, 2002a). Det vil sige, at hans indsats i forhold til politik og populisme har været at ontologisere det – at vise, at politik ikke kan reduceres til en effekt af "dybere" sociale forhold (fx økonomien). Tværtimod har alle sociale forhold en politisk oprindelse eller fundering.

Mouffes måde at bedrive politisk teori er nok den, der minder mest om mere klassiske former, nemlig ved en fortsat udfoldelse af det normativt politiske projekt om det radikale demokrati i debat med andre politisk teoretiske traditioner (liberalisme, kosmopolitanisme og deliberalisme) (Mouffe, 2000, 1993). Fælles for hendes indsatser er, at hun søger at gentænke den socialistiske tradition i lyset af postfundering, dvs. uden muligheden for at "nå frem" til et (helt) nyt socialistisk samfund. I stedet argumenterer hun (og Laclau) for en fortløbende udvidelse af demokratiet. Mere generelt lægger Laclau og Mouffe vægt på at analysere de kampe, der finder sted om indholdet af en given term.

Det er typisk den måde, diskurs- og hegemonianalyser gennemføres på: Hvordan udspiller konkrete kampe om hegemoniseringen af et givet felt sig? Som populismeeksemplet vil tydeliggøre, er hegemoniske kampe om betydninger ikke noget, der kun finder sted ”derude”. Det er bestemt også noget, der foregår indenfor akademiet: *politisk teori er politisk*.

Populisme

En af de afgørende pointer fra dekonstruktion og hegemoniteori er umuligheden af en ydre grund, udenfor eller nedenunder de konkrete artikulationer. I stedet får vi knudepunkter, der leverer den artikulatoriske logik (den ”farvning” eller ”retning”), der giver de enkelte momenter deres specifikke (partikulære) betydning. Som vi skal se, er populisme et særligt tydeligt eksempel herpå, hvilket har fået Laclau til at hævde, at populisme er ”kongevejen til det politiske *som sådan*” (Laclau, 2005a: 69). Men før vi kan forfølge denne pointe lidt længere, skal vi først omkring de utallige andre definitionsbud på populisme, og hvad selve mangfoldigheden – og deraf følgende uenighed – siger, når det fortolkes dekonstruktivt og hegemoniteoretisk.

Har man beskæftiget sig bare lidt med populisme, ved man, at selv om de nedsættende betydninger dominerer, er der absolut ingen enighed om, hvad ordet refererer til. Det er faktisk blevet en kliché at henvise til klichéen om, at ingen ved, hvad det er. På den måde er den akademiske debat om populisme et sjældent godt eksempel på de basale påstande, som dekonstruktion og diskursteori fremfører. Generaliseret uafgørbarhed (”hvorfor lige denne definition af populisme?”) og hegemonisk logik: Ingen ved, hvad det er, men hver forfatter søger at hegemonisere feltet med sin (partikulære) definition.

Spørgsmålet er så, om ikke netop videnskabelige definitioner kan overskride denne forhindring ved at undlade at hævde en sandhedsværdi ved en definition og blot dens ”produktivitet”? Altså at man i en begrebsdefinition ikke behøver at hævde, hvad populisme egentlig *er*, men blot kan introducere en neutral definition. Den skal så kun vurderes på sin anvendelighed og undgår dermed de normativt/politiske følger af en beslutning. Det er fx, hvad Jon Elster (2020) hævder (se også Rostbøll, 2023: 12).

Elster er bestemt ikke central indenfor populismeforskningen, og vi vender tilbage til en meget mere udbredt (måske den mest udbredte) definition af populisme. Men Elsters omgang med begrebet er helt igennem symptomatisk. På trods af hans påståede neutralitet og produktivitet glimrer hans definition ved en gennemført nedsættende brug af populisme. Uden at give en eksplicit samlende definition splitter han ”populisme” op i seks forskellige former. Jeg skal ikke her gennemgå dem alle, men de er ganske sigende. En form er ”Lake

Wobegon" baseret på ønsketænkning, der "bryder med aritmetikens eller den økonomiske kausalitets love" (2020: 592) (denne og følgende oversættelser er mine). En anden form er *trumpisme* ("slippe bæstet løs"), der er "uhæmmede verbale og valgmæssige udtryk for latente fordomme" (2020: 593). Videre nævner Elster det tiltalende ved simple løsninger, og den sidste form er en specifik "politisk populisme", nemlig direkte demokrati, hvis intellektuelle stamtræ inkluderer "Marx' skrifter om Pariserkommunen såvel som kulturrevolutionen i Kina" (2020: 598-599). Selvom Elster ikke tilbyder en samlet definition af populisme, altså hvad der måtte gå igen i hans seks underformer, er det ikke positive egenskaber, han sigter mod. De mere permanente former for populisme er de, der "synes at være rodfæstet i permanente træk ved den menneskelige natur. Disse omfatter især kognitive og motivationsmæssige mangler, der forhindrer borgerne i enten at forstå de langsigtede konsekvenser af deres handlinger eller i at bekymre sig om dem" (2020: 599).

Ifølge Elsters antiessentialistiske brug af begreber er enhver "berettiget til deres egen definition, forudsat at de holder sig konsekvent til den og af hensyn til kommunikationen ikke afviger for meget fra almindelig brug. Vi bør ikke bedømme dem ud fra deres valg af definition, men ud fra de kausale påstande eller normative påstande (med eller mod strømmen), de fremsætter om det objekt, de har defineret" (Elster, 2020: 592-593). Da hans artikel er blottet for forsøg på at forklare, hvorfor lige begrebet "populisme" skulle indfange alle de fænomener, han beskriver, står vi tilbage med (endnu) en bekræftelse på den normative nedgøring af "populisme".

Elsters distancerede videnskabelighed dækker over endnu et eksempel på en dekonstruktiv pointe: definitioners *aporia*. For at kunne give en rigtig definition må man selvfølgelig først vide, hvad en definition er; man må m.a.o. definere den. Men det kan vi ikke, før vi har defineret, hvad en definition er ... Det betyder ikke, at der ikke kan (eller bør) defineres. Det betyder bare, at den vedvarende strid om definitionen af populisme – ligesom andre såkaldt essentielt udfordrede begreber – blot tydeligere viser enhver betegners "essentielle" uafgørbarhed. Og at også videnskabelige begreber må forstås indenfor rammen af en hegemonisk logik, dvs. en partikularitet, der præsenterer sig som universel.

Som nævnt lægger Elster sig ikke i forlængelse af den definition, der nok er den, der er tættest på (men bestemt ikke uantastet) at hegemonisere akademiet for tiden, nemlig Cas Mudde's definition af populisme som "en tynd ideologi, der mener, at samfundet i sidste ende er opdelt i to homogene og antagonistiske grupper: 'det rene folk' og 'den korrupte elite', og argumenterer for, at politik bør være et udtryk for folkets *volonté générale* (almenviljen)" (Mudde, 2004, min oversættelse).

For Mudde er populisme en moralsk form for politik, som det ligger i *ren vs. korrupt* (Mudde, 2021). Muddes politiske stillingtagen til "populisme" er ikke entydig, men overvejende negativ. På grund af den moralske opfattelse af folket som "rent" er populisme en i hvert fald potentiel trussel mod det liberale demokrati.

Mudde ligger fint i forlængelse af den dominerende tendens i populisme-debatten siden midten af 1900-tallet. Der omfortolkede en gruppe amerikanske samfundsvidenskabsmænd omkring Richard Hofstadter (1956) den bevægelse, vi har begrebet fra, nemlig de forskellige bevægelser der i USA i begyndelsen af 1890'erne samlede sig i et tredje parti som de kaldte The People's Party. Det var en – specielt for tiden – ganske progressiv bevægelse, der kæmpede for økonomisk lighed, kvinders lige rettigheder og, om end ikke altid helhjertet, søgte at lave alliance med sorte farmere og sorte arbejdere (Woodward, 1959; Postel, 2007; Kazin, 1998; Frank, 2020). Det var faktisk centrale medlemmer af The People's Party der opfandt termen *populisme* for at have et fængende udtryk for deres tilhængere (Frank, 2020: 10).

Indtil Hofstadter m.fl.s omfortolkning havde populisterne primært været af interesse for historikere, der for de flestes vedkommende så dem som en central del af en progressiv historie, der bl.a. førte frem til New Deal. Det ændrede sig fuldstændigt med Hofstadter, der tværtimod så populisterne som et særligt klart udtryk for alt, hvad der var galt med "amerikansk politisk kultur". De var ikke progressive, men derimod bagudskuende, misundelige bønder, der havde mistet status, som ikke forstod moderniseringsprocesser og derfor forfaldt til konspirationsteorier om, at det var "eliten", der var skyld i deres (og det medgav Hofstadter) meget hårde livsvilkår, og ikke mindst var de antipluralistiske og antisemitiske. Det fører for vidt i denne sammenhæng at gennemgå den efterhånden overvældende mængde af historiske analyser, der afviser Hofstadters fortolkning (Jäger, 2016, 2024; Stavrakakis, 2017; Hansen, 2022). Men afvisningerne er så overbevisende, at en amerikansk historiker påpeger, at "det, der går for at være populisme i disse dage, er latterligt" (Postel, 2009). Det er fascinerende, at på trods af denne overvældende mængde af litteratur, er det stadig Hofstadters nedsættende vurdering, der er den dominerende. Der er dog nogen, der har taget budskabet til sig. Jan Werner Müller har fx erkendt det og konkluderer overraskende, at "the one party in US history that explicitly called itself 'populist' was in fact not populist" (Müller, 2016: 85). Indlysende nok lagde repræsentanterne for The People's Party noget positivt i ordet ("folkelig" eller "ven af folket"), og Müller er enig i, at partiet ikke kan beskrives med den udbredte nutidige negative forståelse af "populisme". Han kalder det selv

”konstraintuitivt”, og det er jo svært at være uenig i. Hvor oplagt det end ville have været, førte det desværre ikke til, at han ændrede sin populismedefinition.

Elster, Mudde og Müller ligger alle mere mindre direkte i forlængelse af den nedgørende betydning, ”populisme” fik efter Hofstadters intervention. Jeg kan ikke i denne sammenhæng gå ind i en mere udfoldet genealogi (Jäger, 2016; Stavrakakis, 2017; Hansen, 2022). Det bør dog nævnes, at der skete en eksplosion af begrebets udbredelse, der kan spores i de mangfoldige anvendelser og manglende enighed fra den berømte konference på LSE i 1967 (Ionescu and Gellner, 1969). For den europæiske debat om populisme blev Taguieffs (1995) analyse af Le Pen og Front National som ”populisme” startskuddet til den udbredte brug af begrebet som knyttet til radikal højrepopulisme, den tradition som Mudde også er vokset ud af. Det er denne forståelse af populisme, som er blevet den dominerende og er forklaringen på, at begrebet – og ordet i en bredere offentlig kontekst – har fået en udbredt negativ klang.

Der er med andre ord tale om en næsten fuldstændig omvending af termen, fra en venstrefløjsbevægelse til (primært) at referere til (mere eller mindre) radikale højrekræfter. Hvordan kan denne udvikling forstås indenfor en dekonstruktiv/hegemoniteoretisk ramme?

På den ene side er ”populismes” paradoksale genealogi, med en term som de, der opfinder den, og de historikere, der fortolker den, lægger et sæt af relativt klare og (normativt) positive betydninger i, jo et endog meget sigende eksempel på den basale pointe: Der er ikke nogen essens, intet fundament, der sikrer en vis betydning (og dermed definition) af et begreb: Hvad populisme betyder, er et spørgsmål om artikulationer. Og selv om vi har en oprindelse, der er usædvanlig klar, er den heller ikke ”ren”. Dels har der altid været konservative kræfter (politiske og akademiske), for hvem ”populisme” bestemt ikke var noget godt, dels var der selvfølgelig uenigheder internt i de bevægelser, der endte med at gå sammen i et Third Party (Postel, 2007).

På den anden side er der både politisk teoretisk og politisk/normative begrundelser for at fastholde The People’s Party som et afgørende element i betydningen af ”populisme”. Politisk teoretisk betyder hegemoniseringen af et felt, at et sæt af erfaringer skal artikuleres. Teoretisk og analytisk påhviler der en begrundelsesforpligtelse, og at ekskludere dem, der opfandt en term fra betydningen af et begreb, er meget lidt overbevisende. Politisk normativt er problemet dels, at den negative betydning metonymisk breder sig ud til (typisk) venstrefløjsbevægelser, der fortjener støtte og opbakning. Dels at partier og bevægelser, der bestemt ikke fortjener opbakning – for tiden mest trumpismen – ofte vurderes negativt *pga.* deres angivelige populisme. Med andre ord er problemet ikke den politik, de advokerer, men at de får opbakning ved at anvende ”populisme”.⁴

Lad os nu se nærmere på Laclaus dekonstruktive og hegemoniteoretiske analyse af populisme. Hans udgangspunkt, er at alle forsøg på at give en indholdsmæssig definition af populisme er slået fejl, hvilket får ham til at opgive forsøget på at finde populismens "sande referent". I stedet foreslår han at forstå populisme som en "social logik, hvis virkninger går på tværs af mange fænomener. Populisme er ganske enkelt en måde at konstruere det politiske på" (Laclau, 2005a: xi).

Der er m.a.o. ikke nogen positiv "populistisk essens" nedenunder eller udenfor de konkrete "populistiske" artikulationer. Derfor er populisme et oplagt eksempel på, at fundering ikke er en ydre grund nedenunder de konkrete artikulationer. Artikulationer finder sted omkring et "center", et knudepunkt, der netop *ikke* grunder eller funderer fra et punkt udenfor de artikulerede elementer, men selv er en af de partikulære instanser. "Folket" er et åbenlyst eksempel på denne logik. I modsætning til hvad mange liberale teoretikere im- eller eksplicit hævder, eksisterer "folket" ikke som "empirisk faktisitet" (Müller, 2014: 485), det må artikuleres (Laclau, 2005a, 2005b; Hansen, 2017a). Populisme er netop en sådan artikulation af "folket", der (bl.a.) består i, at politiske krav og identiteter ("grupper"), der *ikke* har et nødvendigt forhold til hinanden, bliver kædet sammen, på trods af at de ikke er forudbestemt til det. Som Laclau formulerer det, "'folket', som det virker i populistiske diskurser, ... er aldrig et primært datum, men en konstruktion – populistisk diskurs udtrykker ikke blot en form for oprindelig folkelig identitet; den *konstituerer* faktisk sidstnævnte" (Laclau, 2005b: 48, kursiv i originalen).

Identiteter og krav, der indgår i denne konstruktion, deler ikke en fælles fundering, en fælles "folkelig" essens: Om fx "folkelig økonomisk velstand" artikuleres som krav om styrkelse af nationale virksomheder gennem lempelse af selskabsskat eller som skattefinansieret omfordeling, er ikke givet på forhånd. De kan derfor kun kædes sammen, kun opnå en enhed – en fælles repræsentation af "det folkelige" – ved at stilles i modsætning til noget, de *ikke* er, oplagt eliten, systemet osv. Den fraværende essens gør, at enheden må skabes gennem *repræsentation*. Det sker gennem en (tendentielt) tom betegnelse (udtryk), altså en betegnelse, der løsner sin binding til en specifik betydning (indhold) for at kunne varetage en bredere repræsentation. Her er det ikke nødvendigvis betegnelsen "folket", der fungerer som repræsentant. Der er mange andre muligheder, ikke mindst lederen(s navn).

Dekonstruktivt påpeger Laclau videre, at populisme er sammenfaldende med politik (Laclau, 2005b: 47-48):

Populisme betyder at sætte spørgsmålstegn ved den institutionelle orden ved at konstruere en underhund som en historisk agent – dvs. en agent, der er en Anden i forhold til tingenes tilstand. Men det er det samme som politik. Vi har kun politik gennem den gestus, der omfavner den eksisterende tilstand som et system og præsenterer et alternativ til det (eller omvendt, når vi forsvarer dette system mod eksisterende potentielle alternativer) (min oversættelse).

Populisme, der er blevet udstillet som det afvigende, det underordnede, viser sig ikke bare ikke at kunne adskilles fra normal politik, den er faktisk sammenfaldende med det. Ikke alene må vi lave en omvendning af forholdet mellem det egentlige – den normale politik – og det afledte og afvigende – populisme – vi forskyder også det begrebslige terræn, så populisme kommer til at være ”det egentlige”. Populisme er både muligheds- og umulighedsbetingelse for politik – eller som han formulerer det, populisme er ontologisk (en ontologisk logik) og ikke ”ontisk”, dvs. en ideologi eller et bestemt sæt af politiske krav. Der er kun politik, fordi der er opsplitninger, modsætninger mellem dem og os, mellem over- og underhunden. Men politik kan hverken komme til en afslutning eller finde en fast systematisk form, og han definerer evnen til at gebærde sig i dette u-funderede rum, dvs. at kæde krav og identiteter sammen, som ikke er nødvendigt eller rationelt forbundne, som *populistisk fornuft*, som hans hovedværk om emnet hedder (Laclau, 2005a).

”Normativitet”: kaldet fra den (helt) Anden og det radikale demokrati

Populismens paradoksale genealogi har tydeliggjort den hegemoniske logik om at knytte flydende betegnere til en bestemt diskurs og dermed (søge at) fiksere én bestemt betydning i konflikt med andre mulige betydninger. Samtidig har den dekonstruktive læsning vist, at adskillelsen mellem ”afvigende populisme” og ”normal rationel politik” må opgives, og med Laclaus vokabular må populisme – forstået som specifik artikulatorisk logik – gives ontologisk forrang. Men fører en sådan dekonstruktion og ontologiseringen af populisme til noget (bestemt) normativt? Er der en *dekonstruktionens etik* (Critchley, 1992) eller en generel politisk opbakning til populisme?

En ofte fremført anklage er, at uden fundering, uden et universelt punkt for afsigelse af domme, ender man i relativisme, altså eksplicit eller implicit i en position, hvorfra alt er ligegyldigt, lige godt eller lige dårligt, hvilket de facto fører til umuligheden af stillingtagen. I forhold til postfunderingstænkernes egen praksis er det åbenlyst forkert. Både Laclau og Mouffe og Derrida har meget eksplicit ”taget stilling” både indenfor og udenfor akademiet.

Derridas og Laclau og Mouffes bud på normativitet er lidt forskellige. Derridas behandling af etisk-politiske spørgsmål er kendetegnet ved afsøgningen af deres *aporier*. Derrida afsøger den måde, etiske og politiske termer som tolerance (Derrida og Borradori, 2003: 124f; Albinus, 2006), gæstfrihed (Derrida, 1998, 2007a), retfærdighed (Derrida, 1992) og demokrati (Derrida, 1994, 1997a) fungerer på. Hans pointe er, at de ikke bare er uopnåelige af praktiske grunde, men har en indre umulighed indskrevet i sig. Ren retfærdighed må ydes den helt Anden qua dennes andethed, men det er umuligt. For at yde retfærdighed må den Andens radikale andethed negeres, retfærdighed må antage lovens form, men lov involverer altid en positivisering, en gøren identisk af den Anden, og dermed magt og eksklusion. Ingen retfærdighedshandling, ingen lov kan derfor leve op til det absolutte krav om retfærdighed. Demokrati kan kun realiseres ved at afgrænse det felt, indenfor hvilket folkets suverænitet kan udøves, men igen kan det kun ske ved eksklusion og magt. Retfærdighed og demokrati må derfor være *at komme* (Derrida, 1994). Dermed menes ikke et fremtidigt demokrati eller en fremtidig retfærdighed i betydningen en specifik indretning af loven eller af demokratiske institutioner. Der menes ”et kald”, et løfte, som vi er forpligtede på, men som forbliver hinsides. Det er uafgørbarhedens etiske aspekt, men pga. uafgørbarheden, på grund af den samtidige mulighed og umulighed er det ikke (bare) en etik i traditionel forstand, men også et spøgelse, der hjem søger enhver konkret beslutning taget i retfærdighedens eller demokratiets navn.

Ifølge Derrida påhviler der os en ubetinget etisk forpligtelse på gæstfrihed, retfærdighed, demokrati mv., men den etiske forpligtelse er uafgørbar i forhold til konkrete betingede situationer: Hvor og hvornår skal værten og demokratiet trække grænsen? Som han ofte har påpeget, betyder uafgørbarhed ikke, at vi ikke beslutter, dømmer, tager stilling og intervenserer. Det gør vi, og det er netop pga. uafgørbarheden, fraværet af funderingen, at vi kan være *ansvarlige* for vores handlinger (Derrida, 1990, 116, 1992: 24-25).

Som nævnt har Laclau og (særligt) Mouffe argumenteret for, at venstrefløjen bør reformulere sit politiske projekt som et radikalt og pluralt demokrati (Laclau og Mouffe, 1985: kap. 4). Snarere end en tilstand der kan opnås ved et brud med det eksisterende samfund, skal radikalt demokrati tænkes som en fortløbende proces af (og kamp for) demokratisering i stadigt flere sociale felter: ikke bare økonomi og klasse (der selvfølgelig er overordnet centralt), men også køn, seksualitet, etnicitet, miljø mv. Deres idé om et radikalt demokrati minder på afgørende punkter om Derridas begreb om demokrati *at komme*. De understreger, at demokrati *som sådan* ikke kan realiseres; der vil være tale om stadige kampe for og processer af demokratiseringer, dvs. hegemonisk kamp. Forskellen til Derrida træder tydeligst frem i vægtlægningen af hegemoniske

kampe for demokratiseringer og understregningen af, at enhver udvidelse af demokratiet er konfliktuel og vil være i modsætning til positioner, der må ekskluderes. Som jeg læser det, er der dog tale om forskelle i, hvor vægt og fokus lægges, ikke i egentlig forskellige positioner.

Populisme er nok et af de steder, hvor deres understregning af konflikt og kamp kommer tydeligst til udtryk. Populisme er netop den form, ”folket” vil få, hvis demokratiet skal udvides til forskellige krav og identiteter. Fra et postfunderingsperspektiv er der hverken noget naturligt, endsige nødvendigt, ved en radikaliserings af demokratiet. Hverken i at flere identiteter inkluderes, eller i at det sker i en demokratisk eller solidarisk form. Der er ingen nødvendige forbindelser mellem race, økonomi, miljø, køn osv. Det kræver specifikke artikulationer af ”folket”, og det vil altid ske i modsætning til konkurrerende konstruktioner. Af samme grund er der ingen nødvendig forbindelse mellem populisme og en radikaliserings af demokratiet. Som de senere års udbredelse af højrepopulisme tydeligt viser, kan modsætningen mellem folket og ”systemet” godt artikuleres på en måde, der indskrænker snarere end udvider demokratiet (Mouffe, 2005, 2018; Howarth and Laclau, 2014; Panizza and Stavrakakis, 2020).

Simon Critchley (2004) har kritiseret hegemoniteorien for at have et ”normativt underskud”. Det vil sige, at den er en generel model, som ikke muliggør stillingtagen til konkrete hegemoniske projekter. Samme type indvendig kunne rettes mod deres ontologisering af populisme. Der er flere ting at sige til denne kritik. På en måde er det korrekt, at når noget – hegemonisk logik – fx opløftes til en generel ontologi, kan selve identifikationen af hegemonisk logik ikke bruges som fundament for stillingtagen til det konkrete projekt: Fra dette perspektiv giver det ikke mening at intervenere imod fx trumpisme med henvisning til dens (forsøg på at opnå) hegemoni. Hegemonisk logik er som sådan ikke godt eller dårligt. Men som Laclau har gjort opmærksom på, stammer (denne måde at forstå) hegemonitermen fra en bestemt socialistisk og radikal demokratisk tradition, som han og Mouffe deler med andre (Howarth og Laclau, 2014). Desuden er der intet til hinder for at tage konkret stilling til noget fra en position, en bestemt tradition, der selv er baseret på hegemoniseringer af politiske kategorier såsom lighed, frihed, retfærdighed osv. Faktisk tager den modsatte position – der forsøger på at opnå en universel fundering – sig ganske naiv ud i dette lys: Hvis vi faktisk ikke har været bag uvidenhedens slør, i den ideelle samtalesituation osv., hvorfra er det så, der træffes domme? Det er vel fra en specifik tradition med specifikke – kontingente – fortolkninger af begreber, der ikke er enighed om. Men at dømme fra en specifik position – i modsætning til andre mulige positioner – har mere med politik end med universel moralitet at gøre.

Og det aflyser forhåbningen om at ”nå frem” til enighed, til en tilstand uden sociale (og teoretiske) splittelser, stridigheder og kampe. Men som Laclau påpeger, er et sådant ”universelt” samfund ikke et, man nødvendigvis har lyst til at bebo. Tværtimod er den postfunderede tilstand mere ”ydmyg og menneskelig”. ”Der er ingen universalitet, men universalisering, ingen identitet men identifikation, ingen rationalitet, men delvis rationalisering af en kollektiv erfaring” (Laclau, 2014: 137, min oversættelse). Dette ”mere menneskelige miljø” er kendetegnet ved konflikt, social splittelse og hegemoniske logikker – som politisk teori burde tage sit udgangspunkt i, snarere end forsøge at få til at forsvinde.

Konklusion

Postfunderings politisk teori betyder først og fremmest, at politik står centralt. Ikke blot som objekt for analysen, forstået som kollektive betingelser for universel moralteori, men som et uoverstigeligt kendetegn ved praksissen selv. Politisk teori er selv politisk, i betydningen intervention fra specifikke, ikkeuniverselle positioner. Politisering er ikke relativisme, og det fører heller ikke til et opgør med eller fornægtelse af akademiske dyder. Man bør selvfølgelig være så eksplisit omkring den position, fx radikalt demokrati, man interverner fra. Men det fordyber og udvider det rum, hvorindenfor og på hvilke måder disse interventioner finder sted. Det kollapser ikke distinktionen mellem (samfundsmæssig) politik og (akademisk) politisk teori, men det komplicerer den. Det gør den ultimativt uafgørbar, baseret på fortløbende og altid hjem søgte beslutninger – fx om hvad populisme defineres som. Politisk teori står derfor ikke overfor sin snarlige afslutning, men er henvist til – som alt andet – at være genstand for fortløbende og tilbagevendende kampe og interventioner.

Noter

1. Jeg kommer derfor ikke ind på andre mulige politisk teoretiske positioner, der falder indenfor postfundering, såsom Michel Foucault (1974, 1983), Judith Butler (1990) eller Slavoj Žižek (1991, 1999). De ville alle have været en introduktion værd, både i egen ret og mere snævert som inspirationskilder for Laclau og Mouffe. Specielt den franske psykoanalytiker Jacques Lacan (se fx Stavrakakis, 1999) og den tidlige Žižek (1990, 1989) har øvet en stor indflydelse.
2. I den norske udgave af *Marx' spøkelser* (Derrida, 1996) bruges (som oftest) formen ”skal komme”. Sprogligt lyder det bedre, men ”skal” er uheldigt i denne sammenhæng, da det netop er åbenheden, Derrida understreger.
3. Se Marchart (2018) for den mest udfoldede præsentation af argumentet blandt Laclau og Mouffes efterfølgere. Jeg er faktisk selv skeptisk overfor påstanden om politikens ontologiske forrang. Det skyldes ikke, at jeg er uenig med argumentationen

om uafgørbarhed, beslutning, eksklusion og magt. Det skyldes, at jeg ikke mener, at eksklusioner og magt nødvendigvis antager en antagonistisk form. Det kræver, at der udpeges en ”fjende”, en modsat pol, som der er konflikt med. Det kan være tilfældet og er det meget ofte. Men at det (potentielt) kan ske, og at det ofte sker, mener jeg ikke, er tilstrækkeligt til, at vi kan tale om ontologisk forrang (Hansen, 2014). Laclau har flere steder fremført præcis samme argumentation (Laclau, 2004: 318-319). Men han forblev uafgørbar på spørgsmålet og skrev forskellige ting forskellige steder. For en konsekvent gennemført fastholdelse af argumentet om antagonismers og dermed det politiske ontologiske forrang, se Marchart (2007, 2018). For min kritik af Marchart se Hansen (2021).

4. Jeg udfolder denne argumentation i Hansen (2020, 2022).

Litteratur

- Albertsen, Andreas og Lasse Nielsen (2026). Normativ politisk teori: metode og praksis. *Politica* 58 (1–2): 6-28.
- Albinus, Lars (2006). Tolerancens problem: den vanskelige balance: et diskussionsfelt mellem Derrida og Habermas. *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 48: 65–78.
- Butler, Judith (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Thinking Gender. Routledge.
- Critchley, Simon (1992). *The Ethics of Deconstruction: Derrida and Levinas*. Blackwell.
- Critchley, Simon (2004). Is there a normative deficit in the theory of hegemony?, kapitel 6 i Simon Critchley og Oliver Marchart (red.), *Laclau: A Critical Reader*. Routledge.
- Derrida, Jacques (1970). *Om grammatologi. (Del 1)*. Arena.
- Derrida, Jacques (1976). *Of Grammatology*. Johns Hopkins University Press.
- Derrida, Jacques (1981). *Dissemination*. Athlone Press.
- Derrida, Jacques (1982). Sending: On representation. *Social Research* 49 (2): 294-326.
- Derrida, Jacques (1986). Brev til en japansk ven. *Semiotik Nr. 12: Struktur og rationalitet – en antologi*. Basilisk.
- Derrida, Jacques (1990). *Limited INC*. Northwestern University Press.
- Derrida, Jacques (1992). Force of law: The “mystical foundation of authority”, kapitel 1 i Drucilla Cornell, Michel Rosenfeld og David Carlson (red.), *Deconstruction and the Possibility of Justice*. Routledge.
- Derrida, Jacques (1994). *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning, and the New International*. Routledge.
- Derrida, Jacques (1996). *Marx’ spøkelser: gjeldsstaten, sorgarbeidet og den nye internasjonale*. Pax.
- Derrida, Jacques (1997a). *Politics of Friendship*. Verso.
- Derrida, Jacques (1997b). *Stemmen og fenomenet: Introduktion til tegnproblematikken i Husserls fenomenologi*. Hans Reitzel.

- Derrida, Jacques (1998). Hospitality, justice and responsibility: A dialogue with Derrida, kapitel 6 i Richard Kearney og Mark Dooley (red.), *Questioning Ethics: Contemporary Debates in Philosophy*. Routledge.
- Derrida, Jacques (2000). *Et cetera ...*, kapitel 15 i Nicholas Royle (red.), *Deconstructions: A User's Guide*. Macmillan Education UK.
- Derrida, Jacques (2002). *Positions*. Continuum.
- Derrida, Jacques (2005). *Rogues: Two Essays on Reason*. Stanford University Press.
- Derrida, Jacques (2007a). "Hostipitality", kapitel 9 i Barry Stocker og Jacques Derrida (red.), *Jacques Derrida: Basic Writings*. Routledge.
- Derrida, Jacques (2007b). *Dødens gave*. Anis.
- Derrida, Jacques og Giovanna Borradori (2003). Autoimmunity: Real and symbolic suicides—a dialogue with Jacques Derrida, pp. 85-136 i Giovanna Borradori, *Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*. University of Chicago Press.
- Elster, Jon (2020). *Some notes on "populism"*. *Philosophy & Social Criticism* 46 (5): 591-600.
- Feyerabend, Paul K. (1975). *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*. Humanities Press.
- Flohr, Mikkel (2026). Historie, kritik og politik: Bidrag til konstruktionen af en historisk materialistisk tilgang til politisk teori og idéhistorie. *Politica* 58 (1-2): 76-98.
- Foucault, Michel (1974). *The Archaeology of Knowledge*. Tavistock Publications.
- Foucault, Michel (1983). Nietzsche – genealogien, historien, i Søren Gosvig Olesen (red.), *Epistemologi: Tekster af Koyré, Bachelard, Canguilhem, Althusser, Regnault, Foucault, Desanti, Lacan*. Rhodos.
- Frank, Thomas (2020). *The People, No: A Brief History of Anti-Populism*. 1. udg. Metropolitan Books.
- Gramsci, Antonio (1971). *Selections from Prison Notebooks*. Lawrence and Wishart.
- Hansen, Allan Dreyer (2014). *Laclau and Mouffe and the ontology of radical negativity*. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory* 15 (3): 283-295.
- Hansen, Allan Dreyer (2017a). *Folket eksisterer ikke – derfor har vi populisme*. Om Laclaus populismeteori. *Politik* 20 (4): 10-28.
- Hansen, Allan Dreyer (2017b). *Fra kritik til interventioner*. *Social Kritik* 29 (149): 17-28.
- Hansen, Allan Dreyer (2020). *Populisme: forvrængning af demokratiet, tynd moralsk ideologi eller det politiskes ontologi?* Müller, Mudde og Laclau om populisme. *Agora* 38 (1-2): 33-60.
- Hansen, Allan Dreyer (2021). Is antagonism a good name for radical negativity? Review of Oliver Marchart's *thinking antagonism*. *Etica & Politica/Ethics & Politics* XXII (3): 533-542.

- Hansen, Allan Dreyer (2022). [Populisme – begreb, historie, logik](#). *Slagmark – Tidsskrift for idéhistorie* 85: 215-238.
- Hofstadter, Richard (1956). *The Age of Reform: From Bryan to F.D.R.* Reprinted. Vintage Book History. Vintage Books.
- Howarth David og Ernesto Laclau (2014). An interview with Ernesto Laclau: Questions from David Howarth, pp. 257-271 i David Howarth (red.), *Ernesto Laclau: Post-Marxism, Populism and Critique*, 1. udg. Routledge.
- Hvid, Rasmus Møller (2026). Politisk teori som kritisk praksis: om rationel rekonstruktion og Frankfurterskolen. *Politica* 58 (1-2): 99-117.
- Ionescu, Ghița og Ernest Gellner (red.) (1969). *Populism: Its Meanings and National Characteristics*. The Nature of Human Society Series. Weidenfeld & Nicolson.
- Jäger, Anton (2016). [The Semantic Drift: Images of populism in post-war American historiography and their relevance for \(European\) political science](#). *POPULISMUS Working Paper No. 3*.
- Jäger, Anton (2024). [Richard Hofstadter, modernization theory and the birth of a global populism debate](#), pp. 118-130 i Yannis Stavrakakis og Giorgios Katsambekis (red.), *Research Handbook on Populism*. Edward Elgar Publishing.
- Kant, Immanuel (1990). *Den evige fred*. SNU.
- Kazin, Michael (1998). *The Populist Persuasion: An American History*. Cornell University Press.
- Laclau, Ernesto (1990). *New Reflections on the Revolution of Our Time*. Verso.
- Laclau, Ernesto (2002a). Dekonstruktion, pragmatisme, hegemoni, i Allan D. Hansen og Carsten Jensen (red.), *Det radikale demokrati. Diskursteoriens politiske perspektiv*. Roskilde Universitetsforlag.
- Laclau, Ernesto (2002b). Hvorfor betyder tomme udtryk noget i politik?, i Allan D. Hansen og Carsten Jensen (red.), *Det radikale demokrati. Diskursteoriens politiske perspektiv*. Roskilde Universitetsforlag.
- Laclau, Ernesto (2004). Glimpsing the future, kapitel 16 i Simon Critchley og Oliver Marchart (red.), *Laclau: A Critical Reader*. Routledge.
- Laclau, Ernesto (2005a). *On Populist Reason*. Verso.
- Laclau, Ernesto (2005b). Populism: What's in a name?, pp. 32-49 i Francisco Panizza (red.), *Populism and the Mirror of Democracy*. Verso.
- Laclau, Ernesto (2014). Ethics, normativity and the heteronomy of the law, kapitel 6 i *The Rhetorical Foundations of Society*. Verso.
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (1985). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards A Radical Democratic Politics*. Verso.
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2002a). *Det radikale demokrati. Diskursteoriens politiske perspektiv*. Red. af Allan Dreyer Hansen og Carsten Jensen. Roskilde Universitetsforlag.

- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2002b). Hinsides det sociales positivitet: antagonismer og hegemoni, i *Det radikale demokrati. Diskursteoriens politiske perspektiv*. Red. af Allan D. Hansen og Carsten Jensen. Roskilde Universitetsforlag.
- Lawlor, Leonard (2023). Jacques Derrida. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Lüdemann, Susanne (2014). *Politics of Deconstruction: A New Introduction to Jacques Derrida*. Stanford University Press.
- Marchart, Oliver (2007). *Post-Foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Badiou and Laclau*. Edinburgh University Press.
- Marchart, Oliver (2018). *Thinking Antagonism: Political Ontology after Laclau*. Edinburgh University Press.
- Mouffe, Chantal (1993). *The Return of the Political*. With Laclau & Mouffe. Verso.
- Mouffe, Chantal (2000). *The Democratic Paradox*. Verso.
- Mouffe, Chantal (2005). The “End of Politics” & the Challenge of Right-Wing Populism, pp. 72-98 i Francisco Panizza (red.), *Populism and the Mirror of Democracy*. Verso.
- Mouffe, Chantal (2018). *For a Left Populism*. Verso.
- Mudde, Cas (2004). The populist Zeitgeist. *Government and Opposition* 39 (4): 541-563.
- Mudde, Cas (2021). Populism in Europe: An illiberal democratic response to undemocratic liberalism (The Government and Opposition /Leonard Schapiro Lecture 2019). *Government and Opposition* 56 (4): 577-597.
- Müller, Jan-Werner (2014). The people must be extracted from within the people – Reflections on populism. *Constellations* 21 (4): 483-493.
- Müller, Jan-Werner (2016). *What Is Populism?* Kindle e-book.
- Panizza, Francisco og Yannis Stavrakakis (2020). Populism, hegemony, and the political construction of “the people”: A discursive approach, kapitel 2 i Pierre Ostiguy, Francisco Panizza og Benjamin Moffitt (red.), *Populism in Global Perspective*. Routledge.
- Postel, Charles (2007). *The Populist Vision*. Oxford University Press.
- Postel, Charles (2009). What passes for “populism” these days is laughable. *LA Progressive*, 29. juli.
- Rostbøll, Christian F. (2023). *Democratic Respect: Populism, Resentment, and the Struggle for Recognition*. 1. udg. Cambridge University Press.
- Stavrakakis, Yannis (1999). *Lacan and the Political*. Routledge.
- Stavrakakis, Yannis (2017). How did “populism” become a pejorative concept? And why is this important today? A genealogy of double hermeneutics. *POPULISMUS Working Paper No. 6*.
- Taguieff, Pierre-Andre (1995). Political science confronts populism: From a conceptual mirage to a real problem. *Telos* 103: 9-44.

- Thomassen, Lasse (2010). [Deconstruction as method in political theory](#). *Österreichische Zeitschrift Für Politikwissenschaft* 39 (1): 41-53.
- Woodward, C. Vann (1959). The populist heritage and the intellectual. *The American Scholar* 29 (1): 55-72.
- Zizek, Slavoj (1989). *The Sublime Object of Ideology*. Verso.
- Zizek, Slavoj (1990). Beyond discourse-analysis, pp. 249-260 i Ernesto Laclau (red.), *New Reflections on the Revolution of Our Time*. Verso.
- Zizek, Slavoj (1991). *For They Know Not What They Do: Enjoyment as a Political Factor*. Verso.
- Zizek, Slavoj (1999). *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*. Verso.

Om forfatteren

Allan Dreyer Hansen, lektor, Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, RUC. Har arbejdet med hegemoni- og diskursteori i en årrække og har de sidste år særligt fokuseret på populismedebatterne. E-mail: adh@ruc.dk